

A Tarjáni Német Nemzetiségi Általános Iskolában tanítok 24 éve magyart, informatikát, jelenleg ötödikes osztályfőnök, s egyben ötödikes szülő is vagyok, a kislányom ugyanis a párhuzamos osztályba jár. Így pedagógusként és szülőként is tapasztalom az idei ötödikes osztályok tanulási nehézségét. Ez köszönhető részben az alsó tagozatból a felsőbe váltásnak: több tantárgy, több tanár, más-más tanítási-számonkérési stílusokhoz kell igazodni stb. Ez a pedagógiai praxisomban mindig is fontos probléma, nehézség és téma volt ötödikben. Most ez a helyzet a NAT változása miatt tovább romlott, mivel a mindennapos testnevelés, a Hon- és népismeret, illetve a Hit és erkölcsan bevezetésével heti plusz négy órát jelent. Ez nálunk a nemzetiségi oktatás eleve emelt nyelvi óraszámához jön (plusz 5 német nyelvóra). A gyerekek a lehetőségként megadott heti 2 angol órán is részt vehetnek, a kislányom is választotta ezt, pusztán azért mert szereti. Tehát órarendjünkben 32 tanóra szerepel, így többször van 7. órája is (ötödikesként!) Más választásunk nincs, mivel községünkben ez az egyetlen általános iskola. Esetleg a kéttannyelvű helyett a nyelvoktató csoportba írathatnánk, ahol 1-2 német órával kevesebb lenne, de ebbe a csoportba a kevésbé jó tanulók járnak, így ezt nem szeretné. Elég aktív gyerekekről van szó, gyakorlatilag szinte minden délután van elfoglaltsága. Nagy szerencse, hogy jó képességű és teherbírású gyermek, így az alsós kitűnőkhöz képest csak 2 négyese lett félévkor, úgy tűnik, fel tudja venni a lépést az alsóhoz képest jelentősen megnövekedett terheléssel. Szülőként ez nem kevés szervezést, odafigyelést, támogatást igényel részünkről. Ugyanakkor osztályfőnökként szembesülök azoknak a szülőknek a panaszáradataival, akik kevésbé szerencsések gyermekeik képességei, teherbírása tekintetében. Többen gondolkodnak azon, hogy más iskolába íratják őket, mert ezt a túlterhelést nem akarják tovább gyermeküknek. Ezért az osztályfőnöki órák, szülői értekezletek visszatérő témája a helyes tanulási szokások kialakítása, tanulás hatékonyságának javítása az ötödikeseknél.

Ezért dolgozatom első részében feltérképezem egy ötödikes, kéttannyelvű tanuló, (továbbiakban XY) főbb intelligencia-területeit, tanulási szokásait, s javaslatokat teszek a hatékonyabb tanulás érdekében.

A második részben egy ötödikes osztályfőnöki óravázlatot mutatok be, melyben a gyerekek tanulási stratégiáját igyekszünk javítani (közösen). Óravázlatomban figyelembe vettem a Kopp Erika által ismertetett RJR modellt, mely szerint a tanításnak két szintje van: új ismeretek megtanítása, az elsajátítás folyamatának megtanítása. (Kopp Erika, 2006. 75.o.)

Ráhangelés: előzetes tudás, előfeltevések, kérdések megfogalmazása

Jelentés megteremtése: válaszok keresése

Reflektálás: vita, szintézis, értékelés, gondolatcsere, kommunikáció

Végezetül reflektálok a saját pedagógiai gyakorlatomra, hogyan igyekszem minél többet segíteni, milyen ötleteim vannak ezen a területen. E harmadik részben igyekszem a reflektív tanítás mindkét aspektusával élni:

„... a reflektív tanításon olyan, a pedagógiai tevékenységet folyamatosan és tudatosan elemző gondolkodást és gyakorlatot értünk, mely biztosítja az oktató-nevelő tevékenység folyamatos önellenőrzését és ezen alapuló fejlesztését. A reflektivitásnak alapvetően két irányát különböztethetjük meg: a tanárnak a tanulók, a tanulócsoporthoz történő viszonyaira, illetve a saját személyére, nézeteire és tevékenységére irányuló elemzéseket.” (Szivák Judit, 2010. 9.o.)

XY tanuló tanulási szokásainak, stílusának felmérése, elemzése, értékelése

A tanuló jellemzése: Ötödikes, jól tanuló diák, aki a német nemzetiségi iskola kéttannyelvű (intenzív) csoportjába jár. Választható nyelvként pluszban angolt tanul, így heti 32 tanórája van. Szakkörök, délutáni elfoglaltságok: hegedű, zenekar, sport, matematika szakkör, rajzszakkör, néha énekkar. Sok versenyen is részt vesz.

A tanulót jól ismerve a 9 intelligencia terület közül a verbális-nyelvi, a zenei, az inter- és intraperszonális, valamint a praktikus intelligenciáját gondoltam dominánsnak. Elvégezve a Differenciálás a tanításban, tanulásban, 2006. SZIA kötetben közölt többszörös intelligencia tesztet ugyanerre az eredményre jutottam: Praktikus 7, verbális/nyelvi 6, interperszonális 6, intraperszonális 6, zenei 6, logikai/matematikai 5, a testi és a vizuális 2 találatot kapott.

Nézzük a tanulási szokásait: egy átlag napon 6-7 óra után délutáni szakkörök, így 15 - 17.30 között ér haza. Ilyenkor kezd tanulni a következő napra. Mivel jó felfogású gyermek, órán sokszor megjegyzi az anyagot. Önállóan tanul, de egy hetes hiányzás után rossz jegyek csúsztak be. A pótlás azért nem sikerült tökéletesen, mert még ötödik elején nem tudatosodott a tanulóban, hogy pl. a Természetismeret 3 tantárgyat (és 3 tanárt!) foglal magában: Biológia, Földrajz és Umweltkunde, s az egyik pótlása kimaradt. Mára „megtanulta” a tanuló, melyik tanár hogyan kéri vissza a tananyagot, mi a követelménye, ezért jó jegyei vannak. Házi feladatait lelkiismeretesen megcsinálja, felszerelését általában elhozza, néha előfordul kisebb hiány, figyelmetlenség.

Az alábbi teszt segítségével feltérképeztük a tanuló tanulási stílusát, melyből kiderül, hogy elsősorban a hallott és látott tanári magyarázathoz tanul a legtöbbet. Fontos elem még nála a csend, a mozgásos és a társas tanulási módok. Ezek megfelelnek az erősebb intelligencia területeinek is. (Szitó Imre, 1987.)

X.Y. tanulási stílusa

Olvasd el figyelmesen az alábbi mondatokat!

Döntsd el, hogy az öt válasz közül melyik jellemző rád, és azt a számot írd be a mondat melletti téglalapba!

- 1 Nem jellemző rád
- 2 Inkább nem jellemző, mint igen
- 3 Nem tudom eldönteni, talán igen, talán nem
- 4 Inkább jellemző, mint nem
- 5 Nagyon jellemző rád

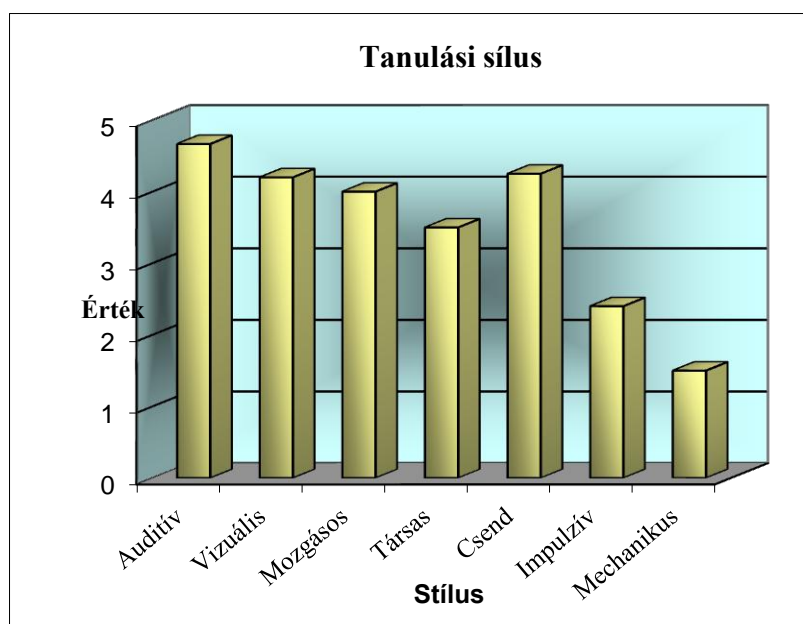
A hármas választ ritkán használd, csak akkor, ha semmiképpen sem tudsz dönteni! Jó munkát kívánok!

	állítás	érték
1	Ha látom és hallom is a megtanulandó szöveget, nagyon könnyen megjegyzem.	5
2	Hangosan szoktam elolvasni a tananyag szövegét, amikor felkészülök.	5
3	Szívesebben tanulok az osztálytársammal vagy a barátommal, barátnómmal, mint egyedül.	5
4	Nagyon hasznos számomra, ha a tanár ábrákat mutat be a táblán, vagy az írásvetítőn, amikor magyaráz.	3
5	Ha ábrát készítek, jobban megértem a leckét, mintha csak olvasom.	4
6	Jól tudok úgy tanulni, ha csupán némán olvasva átvesszem a leckét.	1

Tomasovszky Edit: A tanulás tanítása, tanulása 2014.

7	Szívesebben töltöm az időmet rajzolással, festéssel, mint sportolással vagy testmozgást igénylő játékkal.	1
8	Gyakran előfordul, hogy szóban elismétlem, "felmondom" magamnak a leckét.	4
9	Ha leírom magamnak azt a szöveget, amit meg kell tanulnom, akkor könnyebben megjegyzem, mintha csak látom, vagy hallom.	2
10	Nem szeretem azokat a feladatokat, amelyeken törnöm kell a fejem.	1
11	Nyugtalanít, ha tanulás közben csend van körülöttem.	1
12	Jobban kedvelem azokat a feladatokat, ahol kézzel fogható dolgokkal, tárgyakkal kell foglalkozni, mint ahol csak rajzok, ábrák vagy szövegek vannak.	4
13	Jobban megy nekem olyan feladat, ahol valamilyen mozdulatot kell megtanulnom, mint ahol szövegeket kell megérteni.	3
14	Jobb, ha a tanár magyarázatát meghallgatom, mintha a könyvből kellene megtanulni az anyagot.	5
15	A szabályokat szóról szóra "bevágom".	1
16	Ha ábrát készítek magamnak, jobban megértem a leckét, mintha más által készített rajzot nézegetnék.	5
17	Amikor a tanár felszólít és kérdez tőlem valamit, gyakran előbb válaszolok, minthogy át tudnám gondolni, mit is mondok.	1
18	Szeretem, ha kikérdezik tőlem, amit tanultam.	3
19	Ha vannak képek, ábrák a könyvben, könnyebb a tanulás.	4
20	Ha megbeszélésem valakivel a tananyagot, akkor hamarabb megtanulom.	4
21	Teljes csendben tudok csak tanulni.	2
22	Amikor új dolgokat tanulok, jobban szeretem, ha bemutatják mit kell csinálnom, mintha szóban elmondják, mit kell tennem.	5
23	Ha valaki szóban elmondja nekem a leckét, sokkal könnyebben megértem, mintha egyszerűen csak elolvasom.	4
24	Egyesül szeretek tanulni.	4
25	Tanulás közben nagyon zavaró, ha beszélgetnek körülöttem.	5
26	Akkor tanulok könnyedén, ha közben szól a rádió vagy a magnó.	1
27	Akkor vagyok biztos magamban, ha szóról szóra megtanulom a leckét.	2
28	Gyakran előfordul, hogy megtalálom a számtanpélda megoldását, de nem tudom elmagyarázni és bebizonyítani, hogyan jutottam el a megoldáshoz.	4
29	Szívesebben bemutatom, hogyan kell valamit csinálni, minthogy elmagyarázzam.	5
30	Gyakran előfordul, hogy olyan dolgokat is megtanulok, amiket nem nagyon értek.	2
31	Amikor egy számtanpéldát megoldok, szinte minden lépést meg tudok indokolni, hogy miért tettem.	3
32	A tanári magyarázat nem sokat jelent nekem, a könyvből mindent meg tudok tanulni.	1
33	Több olyan dolgot tudok csinálni, amit nehéz lenne szavakkal elmagyarázni. (játékok, szerkezetek javítása...stb.)	3
34	Mozdulatokat könnyebben megjegyzek, mint képeket vagy ábrákat.	5

Stílus	Érték
Auditív	4,666667
Vizuális	4,2
Mozgásos	4
Társas	3,5
Csend	4,25
Impulzív	2,4
Mechanikus	1,5

Fejlesztési javaslat: Napló, feladatterv (naptár) vezetése a sok feladatról. Rendszeresség, alaposság a tanulásban. Megfelelő tanulási környezet kialakítása: rend, csend, átláthatóság. A tanári magyarázatokra továbbra is jól oda kell figyelni, majd otthon először a tankönyv alapján a megtanulandó tananyag, szabályok stb. elsajátítása, majd a füzet vázlata és a munkafüzet írásbeli házi feladatainak elkészítése. Dolgozat, felelés előtt önellenőrzés: fejből leírni, lerajzolni, visszamondani a megtanult leckét. Nehezebb témakörnél közös tanulás, vagy felnőtt segítsége lehet szükséges. Verseket tanuláskor hagyatkozzon a ritmusra. A tanulás végétével pakoljon be a táskába, gondolja át a következő nap feladatait!

Egy tanulás módszertani foglalkozás megtervezése

A következő osztályfőnöki órát félig félévkor megtartottam, s ezt egészítettem ki a szakirodalomból most megismert néhány érdekes, új feladattal, módszerrel:

Óraterv

A pedagógus neve: Tomasovszky Edit

Tantárgy: Osztályfőnöki

Osztály: 5.a

Az óra témája: Helyes tanulási szokások kialakítása

Az óra cél- és feladatrendszere:

A tanítandó ismeretek (fogalmak, szabályok stb.) és az elérendő fejlesztési szint, tudásszint megnevezése:

Jó tanulási szokások megismerése, a rosszak hatékonyra cserélése

A fejlesztendő attitűd, készségek, képességek:

Emlékezet, önismeret, szókinccs, élőbeszéd. A szövegértési készség, a szóbeli kifejezőkészség, az írásbeli kifejezőkészség, a szövegalkotási készség fejlesztése, valamint az önálló véleményalkotás készségének fejlesztése és a gondolkodási képességek fejlesztése, a nyelvhasználati készség, a problémamegoldó gondolkodás, a kommunikációs készség fejlesztése.

Tantárgyi kapcsolatok: Magyar irodalom, történelem

Felhasznált források: Héczné Tóth Mária: A helyes tanulási szokások kialakítása óravázlat In: Tanítás-tanulás 30.o., Feladatgyűjtemény a tanulási képesség fejlesztéséhez, (Összeállította: Kerékgyártó Éva, Kórosi Kálmánné, Lektorálta, szerkesztette: Oroszlány Péter), OKI PTK Budapest 2000., saját készítésű interaktív tananyag, O. Nagy Gábor: Mi fán terem? Tudod-e? Internetes illusztrációk (<http://kozmondas.gportal.hu/>)

Dátum: 2014.01.23.

Időkeret	Az óra menete	Nevelési-oktatási stratégia			Megjegyzés
		Módszerek	Tanulói munkaformák	Eszközök	
2 perc	Szervezési feladatok				Jelentés Naplóbeírás Osztályfőnöki feladatok
2 perc	Ráhangelés	Beszélgetés	Frontális	Jelentkezés - szavazás	Ki elégedett a félévi eredményével? Ki szeretne jobbat év végén?
5 perc	Ráhangelés – előzetes tapasztalatok	Bevezető beszélgetés	Önálló, páros, frontális munka	Kis lapokra leírják saját tanulási szokásaikat	Hogy szoktál tanulni otthon? Gyűjtsünk jónak tűnő ötleteket! papírra
8 perc	Tanulási szokások kérdőív kitöltése	Kérdőív	Önálló m., önértékelés	Teszt	L. melléklet (tanulási stílus.xls)
5 perc	Helyes tanulási szokások megismerése	Felolvasás, értelmezés, megbeszélés	Páros m., majd frontális	Tanulási szokások kártyák	Minden csoport húz egyet, értelmezi: Pihenten, frissen fogj a tanuláshoz! Tartsd rendben taneszközeidet! Tégy rendet magad körül! Alakíts ki magadnak jó hangulatú tanulási teret! A tanuláshoz fény kell! Tekintsd át, mi vár rád! Alakíts ki célszerű tanulási rendet! Tarts szüneteket tanulás közben! Pihentesd a szemedet is! Tanulással készülj a feleletre, ne szorongással!
2 perc	Helyes tanulási sorrend	Válaszok keresése	Páros munka	Tegyék a helyes sorrendbe a kártyákat	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kipakolás – miből kell tanulni? 2. Tk. szövege 3. Füzet vázlat 4. Munkafüzet-házi feladatok 5. Önellenőrzés – felmondás, v.

					emlékezetből leírni 6. Bepakolás
2 perc	Fejlesztés - figyelem	Figyelmi feladat	pármunka		Mi változott? A pár egyik tagja megfigyeli a másikat (fél percig), majd becsukja szemét, (fél perc), ezalatt a társ három dolgot változtat önmagán (pl. ruházat, hajviselet, kéztartás...).
4 perc	Beszéd- művelés	Időtartam gyakorlatok olvasással.	közösen, párokban	Kártyákról szópárok hangoztatása , majd mondatba foglalása	hasal - hassal vasal - vassal szemmel - szemel fejvel - fejel szájval - szájjal tüzel - fával de nem tűzzel
3 perc	Memória fejlesztés	Memoriter folytatás	frontális	Egymást szólítják	János vitéz megtanult memoriterének (1.ének) folytatása
4 perc	Gondolkodás fejlesztés	Barkochba	Páros munka	Közelmúltba n tanult személyek kitalálása	Barkochba játék (történelmi, irodalmi személyekkel) (www.akinator.com)
3 perc	Játék a szólásokkal, közöm.	Képek - szólások	Frontális interaktív tev.	Interaktív tábla/ kártya	Tanulással kapcs. szólások párosítása, kiegészítése: Amit Jancsi megtanult... Hamar munka... Jó pap... Rend a lelke... A könyvek: ... Ismétlés: a ... Amit ma megtehetsz...
3 perc	Játék a szólásokkal, közmond.	Activity - mutogatás	Csoportos - frontális munka	Interaktív tábla/kártya	Könyökén jön ki Falra hányt borsó Több szem többet lát Zöldfülű Nem látja a fától az erdőt
2 perc	Összefoglalás értékelés	Rendszerezés	Frontális, egyéni, jó tanácsok adása egymásnak	Saját vázlat kiragasztása az otthoni faliújságra	Konkrét cselekvési terv készítése: Mit változtassak, hogyan fogok jobban tanulni, jobb eredményt elérni?

Reflexiók a tanulás támogatásáról, a tanulás tanításáról

Az előzőekből is kiderült, hogy nagyon fontos különösen 5. osztályban a gyerekeket megtanítani tanulni. Saját, 25 éves tapasztalatom alapján a következő stratégiát építettem fel ennek érdekében:

- **Mindig első dolog a probléma azonosítása, megfogalmazása**
Azzal, hogy a gyerekek és a szülők által jelzett problémákat elhallgatjuk, vagy tudomást sem veszünk róluk, megoldatlanul magukra hagyjuk őket. Amikor nyilvánvalóvá tesszük, hogy a tapasztalataik nem egyediek, hanem bizonyos szempontból törvényszerűek az alábbi rajtuk kívülálló tényezők miatt: több tantárgy – több tananyag, több tanár – különböző tanítási-számonkérési stílusok. Az a tapasztalatom, hogy ha empatikusan meghallgatjuk a panaszokat, s rámutatunk arra, hogy ez mindenkinek hasonló tapasztalatokat okoz, már bizalommal fogadják a segítséget. Tehát a probléma beazonosítása után rájövünk közösen a megoldási lehetőségre: hatékonyabb tanulási módszert kell a gyerekeknek kialakítani.
Én, különösen ötödikben mindig buzdítom a szülőket, hogy álljanak gyermekeik mellé és segítsenek nekik, addig amíg a gyermek igényli. Az egyetemista lányunk szakdolgozat védését a családtagok (olykor a szomszédok) előtt gyakorolta, noha nem sokat értettünk belőle, de neki szüksége volt rá. A kicsit nem szükséges állandóan ellenőrizni, de néha oda kell állni mellé, hogy mindennel elkészült-e.
- **A szülőknek, pedagógusoknak meg kell tanítani a gyerekeket hatékonyan (időtervet készítve) tanulni, hogy ne menjen el felesleges idő a könyv fölötti ücsörgéssel, álmodozással.** Ez a kevésbé tudatos gyerekeknél úgy is működhet, hogy utána engedik meg a tévézést, játékot, internetezést, ha kész a lecke. (Bár hallottam olyan véleményt is, hogy a serdülőnek direkt szüksége van a láblógatós, álmodozós órákra – így tud a kreativitásuk fejlődni.) Döbbenet hallgattuk szülői értekezleten, hogy annak a kislánynak az anyukája, aki a házi feladatait rendszeresen nem készítette el, pityeregve mondta, hogy ő „nem jön többé szülőire, mert nem fog szegyenkezni a lánya miatt”. Ám azt is elmesélte, hogy ha rákérdezett a gyermeknél a leckére, azt válaszolta, hogy most kezdődik a kedvenc sorozata... Ilyenkor úgy érzem, először a szülőt kellene megnevelni, s felszólítottam, hogy „álljon a sarkára, s csak azután engedje a tévézést, ha kész a lecke!” Szerencsére megengedhettem magamnak ezt a hangnemet, mert már volt közöttünk egy bizalmi kapcsolat, mivel előző osztályomba járt a fia és nagyon örült, hogy a lányának is én lettem az osztályfőnöke. Azóta sok munkája mellett láthatóan ellenőrzi a gyerek tanulását, mert azóta van mindig leckéje a kislánynak.
- **Hogyan tanuljunk? – a tanulás tanítása**
Ötödikben magyar órán év elején tananyag, melyben a szövegértéssel kapcsolatosan a következőkre hívjuk fel a gyerekek figyelmét: 1. Címértelmezés, 2. Szöveghez tartozó ábrák, képek értelmezése 3. Témával kapcsolatos eddigi ismereteink 5. A szöveg figyelmes elolvasása 6. Ismeretlen szavak értelmezése 7. Kulcsszavak, tételmondatok kiemelése 8. Fürt- vagy pókhálóábra készítése 9. Vázlatírás
- **Jelen dolgozatomban csak az 5. osztályra fókuszáltam, de minden évfolyam sajátosságainak megfelelően más-más módszerek, stratégiák hatékonyak.** Ötödikben az említett osztályfőnöki órán is foglalkozunk ezzel, én pedig igyekszem úgy tanítani, hogy a gyerekek ott órán megértsék és elsajátítsák a tananyagot, a házi feladattal pedig még mélyebben bevéssék, ill. gyakorolja az új ismeretet.
- **Több értekezleten szóvá tettük, hogy a felsős kollégák a fokozatosság elve alapján növeljék az ötödikesek terheit, megtanulandó tananyagát.** Egyik természettudományos kollégám

rendszeresen elköveti azt a hibát, hogy kis írólapra írat röpdolgozatot, melyhez csak szóban mondja el a kérdéseket, a tanuló nem írja le őket. Én ezt alapvető hibának látom, mert vannak, akik nem tudják ilyen gyorsan követni a feladatot, másrészt a szülőnek is jó, ha tudja, mit nem tudott a gyermeke az adott dolgozatban. Én ezért a füzet hátuljába íratom a röpdolgozatokat, tollbamondásokat, a kérdéseket pedig kivetítem és a gyerekeknek is le kell írni.

- Hatodikban már lehet komplexebb feladatokat is adni, pl. irodalomból az ötödikes anyagra építve a jellemzést is megtanuljuk.
- Tapasztalatom, hogy a memoritereket szívesen tanulják a gyerekek, számonkérésnél engedem, hogy csoportban mondják, így segíték nekik, s enyhül az izgalom is.
- Hetedikben már a költők életrajzát is megtanuljuk, először kiegészítéses módszerrel kérem számon a főbb életrajzi adatokat. Ha már így „rutint” nyertek ebből, egy vázra építjük fel az egyes költők, írók életrajzát:
  - születés (mikor, hol)
  - szülők
  - iskolái
  - pályakezdés
  - munkássága, művei
  - szerelme
  - halála

Általában közösen elolvassuk a tankönyvi olvasmányt, majd az interaktív táblára kivetített vázlatot rögzítjük a füzetbe.

- Nyolcadikban már gyakran adok olyan feladatot, hogy a megtanult vázlat alapján maguk jegyzeteljék ki a költők életútját - órai vagy házi feladatként. Ezt megbeszéljük, kiegészítjük az általam készítetttel. Nyolcadikban a József Attila Curriculum vitea alapján így írják meg a költő életútját, majd a megadott szempontok alapján elkészítik saját önéletrajzukat is.
- Nemcsak az évfolyamoknál kell a tanítási stílusban és a számonkérésben változtatni, hanem az osztályon belül is differenciálni szükséges, a gyengébb, felmentett, méltányosan értékelhető tanulóknak kevesebb, könnyebb feladatot kell adni.
- Utolsó elvként a következetességet említem: mindig adok házi feladatot, pont azért, hogy könnyű legyen megjegyezni („magyarból mindig van lecke!”). Ünnepekkor külön ünnep, ha nem kapnak házit, illetve a szünetekre általában csak a könyvolvasást javaslom. A számonkérésben is következetes vagyok: 10 „behúzás” 1 egyest ér. A szép munkát, szorgalmat pedig piros ponttal jutalmazom.

Felhasznált irodalom:

Differenciálás a tanításban, tanulásban In: Diane Heacox, EDD, SZIA Könyvek, Bp., 2006.

Kopp Erika: A pedagógusképzés megújítása, Gondolat, Bp., 2006. 75.o.

Szitó Imre(1987) A tanulási stratégiák fejlesztése, Iskolapszichológiai füzetek, 2 .sz. ELTE (Buczóné Pásztor Melinda honlapján: <http://www.fejlesztto.eoldal.hu/cikkek/tanulasi-stilus-kerdoiv.html>, letöltés dátuma: 2014.03.19.)

Szivák Judit: A reflektív gondolkodás fejlesztése, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 2010.